*H. Millas'ın 'Azınlıkça' (Gümülcine) ve 'Agos' (İstanbul) için ALGI(LAMAK) yazısıdır. Mart 2011*

**Belgeseller dünyası**

13üncü Selanik Belgesel Film Festivali 11-20 Mart tarihleri arasında gerçekleşti. Kimileri iki saatlik sürelere de varan 214 belgesel, her biri ikişer kez gösterildi. 67'si Yunan yapımcılarının, geri kalanları da dünyanın her yanından gelmiş. Bir şenlikti. Belgeselciler farklılığı seviyor ve yakalıyor galiba; filmlerin çoğu sürpriz konulardan oluşmuş. Örneğin, işaret dilinde şiir konusu, Down, William veya Asperger sendromu yüzünden özürlü insanların hayatları, evcil hayvan gibi sevdiği domuzu yiyen adam, Afrika kıtasından korkunç insan hakları ihlalleri, beş altı farklı dinden insanların oluşturduğu ailenin bir çocuğunun hangi dinden olması gerektiği tartışması, yeni bir hayat peşinde kaçak göçmenler, vb. Belgesel çekenler bir araya gelince tutkularını konuşurlar, birbirlerini iyi anlarlar; ve onları bu halleriyle izlemek insanı heyecan veriyor.

Ben bu dünyalarından değilim ama ilk ve herhalde son belgeselim bu festivalde gösterildiği için buralarda biraz dolandım. Yönetmen Nefin Dinç'in The Other Town (Öteki Kasaba) filminin çalışmasında baştan varım. Ama buna değinmeden Türkiye ile ilişkili ve izleyicilerin ilgisini çeken iki filmden söz edeyim. Biri İsrail'den Roy Sher'in My Sweet Canary. Roza Eskenazi'nin hayatı. İstanbul, Atina, Amerika arasında geçen, bütün bu dünyaların müziğini şarkılarında hissettirmiş efsanevi şarkıcı. İkincisi Soner Sevgili'nin Pera Beauty (Pera Güzeli) adlı belgeseli. Batı'dan İstanbul'a, oradan Atina'ya göç etmiş laternanın nostaljik, duygulu, gözyaşlı öyküsü. Roza da, laterna da Rumlarla yakın ilişkide olduğu için seyircileri duygulandırdı bu filmler.

Öteki Kasaba filmi bu festivalde dünya prömiyerini yaptı, yani ilk kez seyirci karşısını çıktı. Bu belgesel insanların bilmek istemedikleri bazı durumları ele aldığından tepkileri merak ediyorduk, kazasız belasız, hatta tebrik alarak atlattık gösterileri! Belgesel Türkiye ve Yunanistan'daki iki kasaba konusunda. Burada kamuoyunun, yargıların (ve tabii önyargıların da) ve genel olarak "bilginin" nasıl oluştuğuna baktık. Asıl anlamak istediğimiz, "öteki" konusunda görüşlerin ne olduğu, bunların nasıl oluştuğunu ve yeniden üretildiğiydi. Bir yılı aşkın bir süre boyunca bu kasabaları izledik, törenleri, okullardaki eğitimi, müzelerini, anıtlarını kaydettik. Çocuklardan yaşlılara pek çok insanla konuştuk. Resmi mercilere sorular sorduk. Kuşkusuz bu sosyolojik bir çalışma değildi, bir film yapımıydı; ortaya çıkan da son tahlilde bir raporun bulguları değildir, bir sanat yapıtıdır.

Ama hem güldüren, hem düşündüren, ama şok etkisi hatta öfke de doğuracak bir yanı var belgeselin; çünkü insanların “kendileri” ve “öteki” hakkında ne tür mitoslar ve stereotipler oluşturdukları beyaz perdede ortaya çıkıyor. Bunu kabul etmek de kolay olmuyor. Sonuç olarak bu kasaba insanlarının (ve tabi daha genel olarak iki ülke insanlarının) “öteki” konusunda komik-trajik bir imaj sahibi olduğu ortaya çıkıyor. Ama belki daha ilginci bu kasaba insanlarının önyargılı olduklarından bütünüyle habersiz olmaları. “Bizde önyargı yok” veya “Ne de olsa, bizdeki durum onlara kıyasla daha iyidir” savunması belgeselde komik kaçıyor.

Bu filmi izleyen bazı Yunanlıların (ve Türklerin de) beğenmeyeceği de tam budur: bilinçsizliklerinin gösterilmesi. Bunu başka türlü de ifade edebiliriz: Mitosların deşifre edilmesi, tabuların yıkılması, önyargıların ortaya çıkarılması, inançların çürük yanlarının gösterilmesi, bilginin aslında stereotip kalıplar olduğunu ortaya çıkması tepkilere neden olabilir. Aslında bu alanlara girerek yanlışları göstermek pek bir şeye de yaramayabilir, çünkü şiddetli bir tepki ile insanlar söylenenleri kötü niyetli görüşler olduğuna karar verir, kulaklarını tıkarlar, gözlerini yumarlar, içlerine kapanırlar. Komplo teorileriyle filmi toptan reddederler ve rahat ederler!

Bizim belgesel bu fırsatı pek vermiyor. Çünkü önyargıların her iki yanda da hemen hemen aynı biçimde var olduğunun belgesidir bu belgesel. Tıpa tıp aynı kelimelerle ifade edilen bir önyargının karşı taraf için var kabul etmek, ama sıra “bize” gelince reddetmek pek kolay olmuyor. Ayrıca insanların, suçlama gibi yüzlerine vurulan eksikliklerini kabul etmemeleri anlaşılırdır;  bu normal bir tepkidir. Ama aynı kusurun başkaları tarafından da paylaşıldığı, hatta bu eksikliğin çok doğal ve yaygın bir eğilim olduğun gördüklerinde bunu kabul etmeleri çok daha kolaydır. Yunanistan’daki seyirciler de açıkça eleştirel bir yaklaşımla – ama iyi niyet, empati ve sevgi ile de – ele alınan konuları anladılar ve kendilerine tutulan aynayı alkışladılar.

Öteki Kasaba 16 Nisan günü İstanbul Film Festivalinde ilk kez Türk seyircisinin karşısına çıkacak. Eğer kabul görürse eleştirel bir söylem ortak zemin bulmuş olacak!  Biz, “ortak kahvemiz”, “bir arada kardeşçesine yaşadık” söyleminden uzak durduk. Belgesel, “eğitimden müzelere, törenlerden anıtlara önyargıyı ve karşıtlığı hep yeniden üretmiyor muyuz?” sorusunu soruyor. Devletler, ülkeler ve halklar arasında çatışmaların arka planına bakmaya çalıştık. Ön planı çok sık görüyoruz; ortamı besleyenin bilincinde olmayıp, sonuçlara bakmak değil, nedenlere bakmak istedik. Bakalım, becerebilmiş miyiz?